

Bajnok Dániel

Mit számít az orvosi mágia? Numerológia és a gyógyító mágikus papiruszok¹

Egyiptom homokja görög nyelvű papiruszok százezreit őrizte meg az utókor számára, amelyek révén feltárultak az ókor korábban alig vagy éppen egyáltalán nem ismert mélységei. Tartalmuk alapján szokás az előkerült papiruszokat csoportosítani, ezért megkülönböztetünk irodalmi szövegeket és a mindennapi élet dokumentumait, köztük a leveleket, szerződéseket, hivatalos iratokat, iskolai iratokat, valamint a mágikus és egyéb papiruszokat.² Mind közül talán az ún. *mágikus papiruszok*³ a legkülönösebb darabok. Ezek olyan praktikák leírásait tartalmazzák, amelyek segítségével a beavatottak emberfeletti hatalmakat kényszeríthetnek arra, hogy engedelmeskedjenek akaratuknak. E tanulmány azokat a varázslatokat vizsgálja a nagyszámú mágikus papirusz közül, amelyek orvosi természetűek, és amelyeknek leírásában szerepet kapnak a számok is.

A ma ismert mintegy 230 mágikus papirusz a Kr. e. I. század és a Kr. u. VII. század közötti korszakból, azaz Egyiptom római illetve bizánci fennhatóság alatt álló időszakából származik. Rajtuk kb. 1000 varázslat szerepel,⁴ amelyek a leg-

- 1 A konferencián elhangzott előadás előzményeként egy angol nyelvű tanulmány látott napvilágot a 2006 nyarán Budapesten megrendezett 40. Nemzetközi Orvostörténeti Kongresszus kísérő kiadványaként megjelent tanulmánykötetben. (Bajnok D.–Pataricza D.–Ruzsa K.: Healing or quackery? Magico-medical treatments in Greek and Demotic papyri. In: *Ancient Medicine and Pannonia. Studies in medical practice in Antiquity*. [szerk. Zsidi P. & Németh Gy.] Aquincum Nostrum II.4. Budapest 2006, pp. 39–47.) Köszönettel tartozom Pataricza Dórának és Ruzsa Katának, akiktől sok segítséget kaptam a közösen induló munka során, valamint dr. Németh György professzornak a hasznos tanácsokért. Igen hálás vagyok dr. Fodor Sándor professzornak is, aki hozzáférhetővé tett számomra egy Magyarországon egyébként hozzáférhetetlen tanulmánykötetet (Meyer, M. & Mirecki, P. [szerk.]: *Ancient Magic and Ritual Power*. Leiden–New York–Köln 1995.).
- 2 Németh Gy.: Papyrológia. In: *Bevezetés az ókortudományba I.* (szerk. Havas L.) Debrecen 1996, p. 194.
- 3 Tanulmányomban kizárólag a görög és démotikus nyelvű papiruszokon fennmaradt varázslatokat vizsgáltam, tehát az elemzésben nem szerepelnek sem az egyéb (latin, egyiptomi, kopt, arab) papiruszok mágikus eljárásai, sem a más felirathordozókról (ólom- és egyéb fémlemezek, fátáblácskák, *ostrakonok*, stb.) ismert varázslatok.
- 4 A görög mágikus papiruszok első gyűjteményét Karl Preisendanz adta ki 1928 és 1931 között (átdolgozott kiadása: *Papyri Graecae Magicae* [szerk. Preisendanz, K., et al.] I–II. köt., Stuttgart 1973–1974, továbbiakban: PGM). Ezt a gyűjteményt egészíti ki az újonnan előkerült darabokkal Robert Daniel és Franco Maltomini bőséges kommentárral ellátott munkája (*Supplementum Magicum* [szerk. Daniel, R. W. & Maltomini, F.] I–II. köt., Opladen 1990–1992, továbbiakban:

különbözőbb igényeket elégítették ki. Igen gyakori köztük a szerelmi varázslat, a jóslás, az álomidézés, a védőtalizmánok és láthatatlanná tevő módszerek, de sűrűn előfordulnak ártó szándékú átkok, halottidézések éppúgy, mint gyógyító praktikák. Fontos megjegyezni, hogy az orvoslással és a gyógynövénytannal tudományos igénnyel foglalkozó ókori szerzők többsége elítélte a mágikus orvoslás és általában a mágia minden formáját, azonban a fennmaradt mágikus receptek viszonylag nagy száma azt bizonyítja, hogy évszázadokon át töretlen volt a népszerűségük. Sőt, arra is következtethetünk egyes írók műveiből, hogy a mágia a műveltebb rétegek körében sem volt ismeretlen a hellénisztikus és római korban.⁵

A papiruszokon fennmaradt szövegek töredezettsége és értelmezési nehézségei miatt olykor nem könnyű megállapítani, hogy milyen természetű egy adott varázslat. A mágikus praktikák közül azokat tekintetem orvosi jellegűnek, amelyek legalább egy kritériumnak megfeleltek az alábbi három közül:

- a) A varázslat valamilyen testi kórság, vagy nyilvánvalóan pszichiátriai, esetleg idegi betegség (pl. epilepszia) gyógyítását írja le.
- b) A szövegben olyan növények vagy egyéb anyagok szerepelnek, amelyeknek az ókorban gyógyhatást tulajdonítottak.
- c) A szövegben olyan varázsigék vagy mágikus jelek szerepelnek, amelyeknek a szerző nyilvánvalóan gyógyító hatást tulajdonított.

A fenti szempontok alapján elemezve a mágikus korpuszt összesen 130 orvosi jellegű varázslatot találtam, amelyek az alábbi három csoportba sorolhatók:

1. csoport: a varázslat végrehajtásához olyan növényi vagy állati eredetű, esetleg szervetlen anyagra (görögül *pharmakon*) van szükség, amely az ókori orvosi szakirodalom szerint is alkalmazható az adott betegség gyógyítására. Ebben az esetben tehát a mágikus eljárás valós orvosi tapasztalatokon nyugszik.

2. csoport: a varázslat végrehajtásához olyan *pharmakonra* van szükség, amely nyilvánvalóan nem hatékony az adott betegség gyógyításában, és az ókori orvosok sem javasolják.

SM). A görög és démotikus nyelvű mágikus papiruszok szövegének többé-kevésbé teljesnek mondható angol nyelvű kiadása Hans Dieter Betz nevéhez fűződik (*The Greek Magical Papyri in Translation: Including the Demotic Spells* [szerk. Betz, H. D.] Chicago–London 1996², továbbiakban: *GMPT*). Az orvosi jellegű mágikus papiruszok vizsgálatakor a fenti három gyűjteményre támaszkodtam. A démotikus nyelvű szövegeket a PDM rövidítés jelöli.

5 „[Plinius] azt mondja, ha a kaméleon bal lábát megtüzesített vaslapon, az ugyancsak kaméleonnak nevezett füvel együtt elégetik, a kétféle hamvat kenőccsel golyóvá gyúrnák össze, s faedénybe teszik, akkor az, aki az edényt kézbe veszi, a legnagyobb tömegbe vegyülve is láthatatlan lesz. Nem tartom méltónak az idősebb Pliniushoz, hogy ezeket a csodákat és szemfényvesztő kóklerségeket Democritus nevével hozza kapcsolatba.” (*Gellius: Attikai éjszakák*, X.12. Muraközi Gyula fordítása) Bár Plinius jórészt elutasítóan ír a mágiáról, „Természetrájk” (*Naturalis Historia*) című művében (XXVIII.29.112) a Kr. e. 5. századi filozófus, Démokritos nevéhez kapcsolja az említett praktikát, amit a polihisztor Aulus Gellius igen rossz néven vesz tőle.

3. csoport: a varázslat végrehajtásához semmilyen pharmakonra nincs szükség, hanem pusztán a mágikus jelek, varázsigék leírása vagy kimondása biztosítja a kívánt hatást.

Az 1. és 2. csoport szétválasztásakor a Kr. u. 1. században élt orvos, botanikus és farmakológus Dioszkoridész Pedanios *De Materia Medica*⁶ című munkájára támaszkodtam, amely a gyógyító anyagok legteljesebb ókori leírását nyújtja. Egy-egy pharmakont akkor ítéltem gyógyításra alkalmazhatónak, ha Dioszkoridész is megemlíti róla, hogy az adott betegség kezelésére alkalmas.

Lássunk egy-egy példát mindegyik csoportra egy magyarul is olvasható, Kr. u. 3. századi mágikus receptgyűjteményből. Az első csoportra vonatkozó példánk egy hidegrázás elleni varázslat: „végy olajat a kezedbe, és mondd hétszer: Sabaóth, kétszer tetszés szerint, és kend be magad a szent csonttól (ti. keresztcsont) a lábaddig.”⁷ Dioszkoridész megemlíti, hogy a közönséges olívaolajból főzött ún. sikyóni olaj mérsékelt melegsége miatt jól alkalmazható különféle lázak gyógyítására;⁸ a babérfa olaját pedig kifejezetten hidegrázás ellen javasolja.⁹ Tehát a varázslatban említett pharmakont, az olajat valóban használták a hidegrázás orvoslására. Az első csoportba tartozó varázslatok száma 31.

A második csoportot példázó varázslatot Démokritos beugratós receptjei között tartják számon: „Így fogsz tudni sokat kefélni (*binein*): tégy 50 fenyőmagot 2 pohár aszúba és rámorzsolva borsot idd meg.”¹⁰ Bár Dioszkoridész számos afrodisziákumot és nemi serkentőt sorol fel munkájában, a fenyőmag, az aszúbor és a bors nem tartozik ezek közé. Ez a varázslat, bár jellegét tekintve nem sokban különbözik az imént tárgyalt hidegrázás elleni praktikától, az előbbtől eltérően nem használ olyan pharmakont, amely az ókori szakirodalom szerint alkalmas lehetett az adott hatás elérésére. Összesen mindössze 18 varázslat tartozik ebbe a csoportba.

Harmadjára pedig lássunk egy olyan varázslatot, amely egyáltalán nem használ pharmakont, hanem pusztán mágikus szavak vagy jelek révén hat. „Skorpió csípése esetére: egy tiszta lapra írd fel ezeket a jeleket, tedd a csípés helyére, és kösd oda a lapot, tüstént elmúlik a fájdalom. Ezek a jelek: (12 varázsjel)”¹¹ Meglepő módon az összes orvosi jellegű varázslat közül több mint 60% (81 db) ebbe a csoportba tartozik, tehát megállapíthatjuk, hogy a ránk maradt görög pa-

6 *Pedanius Dioscorides of Anazarbus: De materia medica.* (ford. Beck, L. Y.) Hildesheim–Zürich–New York 2005.

7 PGM VII.211–212. A papirusz magyar nyelvű kiadása: *Bajnok D.–Pataricza D.–Ruzsa K.*: „Jóslatok és varázslatok a Kr. u. 3. századból. Egy mágikus papirusz fordítása” *Vallástudományi Szemle* 2005/1. pp. 45–74.

8 *Dioszkoridész: De Materia Medica* I.30.5.

9 *Dioszkoridész: De Materia Medica* I.40.2.

10 PGM VII. 184–184.

11 PGM VII.193–196.

piruszokról megismert gyógyító varázsláshoz általában nem használtak farmakonokat.

A orvosi mágikus praktikák tünetek szerinti csoportosítása így foglalható összesített táblázatba:

	1. csoport	2. csoport	3. csoport	Összesen
Láz és hidegrázás	3	–	33	36
Nőgyógyászati panaszok, szexualitás	11	8	9	28
Fejfájás	2	–	8	10
Szempanaszok	3	3	3	9
Minden betegség ellen	–	1	6	7
Skorpiócsípés	–	–	6	6
Egyéb	12	6	16	34
Összesen	31	18	81	130

A fenti táblázatból megállapíthatjuk, hogy milyen betegségek gyötörték a római kori (Kr. e. 1. század – Kr. u. 6. század) Egyiptom lakóit. A leggyakoribb betegség-tünet a láz és a hidegrázás volt, ám igen sok nőgyógyászati panasszal is találkozunk. Ahogy általában a mágikus papiruszokon, az orvosi varázslatok közt is sok gusztustalan és visszataszító leírásra bukkanhatunk, ám megállapítható, hogy a leghátborzongatóbb praktikákat éppen a nőgyógyászati panaszok elleni receptek közt találjuk.¹² Az „egyéb” kategória igen sokféle tünet gyógyítására vonatkozó eljárásokat tartalmaz a köszvénytől az isiáson át egészen az elefantiázisig.¹³

A gyógyító varázslatok statisztikus összesítése után lássuk, milyen szerephez jutnak körükben a számok. A vizsgált 130 praktika közül 33-ban (25%) fordul elő valamilyen szám.¹⁴

Szám	Előford.	Szám	Előford.	Szám	Előford.
2	7 db	7	23 db	16	1 db
3	7 db	8	1 db	23	1 db
4	4 db	10	2 db	50	1 db
5	1 db	11	1 db	315	1 db
6	1 db	13	1 db	365	1 db ¹⁵

Látható, hogy a hetes szám előfordulási aránya kimagaslik a többi közül, sőt, a kettest és a hármast leszámítva más szám szinte csak elszórva fordul elő a vizsgált anyagban. Furcsa, hogy a numerológiában olyan jelentősnek tartott számok,

12 Ld. PGM XXXVI. 320–332.; *Bajnok–Pataricza–Ruzsa* (n. 1) p. 40.

13 Részletesen ld. *Bajnok–Pataricza–Ruzsa* (n. 1) pp. 41–45.

14 Logikai ellenőrizhetetlensége miatt az 1-et nem tekintettem számnak.

15 Bár a 365 szám formában csak egyszer fordul elő (*GMPT* p. 251., *PDM* xiv.1224.), az *Abrasax* név, amelynek betűi számértéken szintén 365-öt adnak, mintegy tucatszor is felbukkan az orvosi varázslatokban. Az *Abrasax*-démonhoz ld. *Nagy Árpád Miklós*: „A kakasfejű-kigyólábú istenalak – ábrázolható-e az Ábrázolhatatlan?” *Ókor* 2004/3. pp. 67–72.

mint a kilences és a tizenkettes, a rendelkezésre álló forrásanyag alapján egyáltalán nem található meg az orvosi mágiában, noha ezeknek többnyire kitüntetett szerepet tulajdonítanak a számmisztikában. A hetesek előfordulása ráadásul kiegyensúlyozottnak mondható: az első csoportban 7-szer, a másodikban 4-szer, a harmadikban pedig 12 ízben találkozunk e számmal. A hetes szám általában arra vonatkozik, hogy egy varázsigét vagy formulát ennyiszor kell elmondani vagy végrehajtani, esetleg ennyi ideig (óráig, napig) kell csinálni,¹⁶ és csak elszórtan utal más fogalmakra.¹⁷

Alábbiakban két olyan papirusztöredéket vizsgálok meg, amelyben szokatlanul nagy számban fordulnak elő a hetesek, és egyáltalán nem arra vonatkoznak, amire – ahogy fentebb említettem – általában szoktak. A két töredéket mintegy négyszáz év választja el egymástól, azonban szövegük alapján kétségtelen, hogy szoros kapcsolatban állnak. Az első töredékről egy, a másodikról két rövid varázsszöveg nyersfordítása olvasható itt:

PGM XX. Col. II. (Kr. e. 1. század)¹⁸

- ...] a syriai Gadarából származó asszony
[varázslata] mindenféle égés ellen:
- 8 [<A legfenségesebb> istennő fia,] a beavatott teljesen elég,
a legmagasabb hegyen teljesen elég, <a tűz felfalta>
hét farkas forrásait, hét medvéét,
hét oroslánét, azonban hét
- 12 sötétszemű szűz vizet hozott
sötétkék vízfordó edényekben, és
eloltotta a fáradhatatlan tüzet.

16 PGM VII.21, XCIV.13; PDM xiv.581, 608, 620, 626, 980, 984, 1227.

17 Hét mennyország (PDM xiv.625); hét szentély (PDM xiv.625); hét szín (PGM VII.271).

18 Az egykori tekercs több darabra szakadt, és a darabok jó része elveszett. Két külön őrzött töredék (P. Amherst 11. és P. Berol. inv. 7504.) összetartozására csak a 20. században figyeltek fel, így csak az ezt követő szövegkiadást tekinthetjük az első jelentős kiadásnak: Maas, P.: „The Philinna Papyrus” *Journal of Hellenic Studies* 62 (1942) pp. 33–38. Lásd még: Koenen, L.: „Der Brennende Horosknabe: zu einem Zauberspruch des Philinna-Papyrus” *Chronique d’Égypte* 37 (1962) pp. 167–174., Henrichs, A.: „Zum Text einiger Zauberpapyri” *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 6 (1970) pp. 193–212., különösen pp. 204–209., Faraone, C.: The Mystodokos and the dark-eyed maidens: Multicultural influences on a late-Hellenistic incantation. In: *Ancient Magic and Ritual Power* (szerk. Meyer, M. & Mirecki, P.) Leiden–New York–Köln 1995, pp. 297–333.

SM 88. (Kr. u. 4. század)¹⁹

- Orbánc elleni [varázslat ...
 hét farkasét, h[ét ...
 szüzeknek vad [...
 4 nagy csontoknak a [...
 Ó Föld, te azonban mindezeket [...
 Vörheny elleni varázslat: hét [farkas forrásait, hét medvéét?]
 hét oroszlánét, azonban hét [szűz el-]
 8 altatta az égig emelkedő tüzet. [...
 mondd: [...²⁰

A fenti két részletet nemcsak az köti össze, hogy sok hetes található bennük. Mindkettő egy-egy varázslatgyűjtemény töredéke, amelyben számos más varázslat is helyet kapott, közülük néhány részlet ma is ismert, bár a szövegek nagy része alighanem végképp elveszett. A hetes szám mindkettőnél vadállatokra (farkas, medve, oroszlán) és szüzekre utal, maguk a praktikák pedig égő érzéssel járó (bőr)betegségeket gyógyítanak. A magyar nyersfordításból nem érzékelhető, hogy a varázslatok szövegének egyes részei (PGM XX.10–14; SM 88.2–4 és 9–10) bizonyosan hexameteres időmértékben íródtak. Négy száz év ide vagy oda, aligha tévedünk, ha megállapítjuk, hogy a formulák azonos hagyományra vezethetők vissza, amelynek nyilván fontos eleme lehetett a tűz, a források, a vadállatok, a szüzek, és természetesen a hetes szám is.

Az első, jobb állapotban fennmaradt szöveg igen nagy becsben áll a mágikus papiruszok között, ugyanis mind közül ez a legkorábbi példány, sőt, ebből a korból (Kr. e. 1. századi [késő Ptolemaios-kori] Egyiptom) egyáltalán nem ismerünk más görög varázspapiruszt. A papiruszon olvasható varázslatok mindegyikéhez tartozik egy rövid bevezetés, amely leírja, hogy kinek a nevéhez fűződik a most következő varázslat, és milyen betegséget gyógyít az adott formula.²¹ A papirusz bizonyos thesszaliai Philinnának²² tulajdonítja az egyik (itt nem idézett) eljárást, ezért a szakirodalom leggyakrabban csak Philinna-papiruszként tesz említést róla. A fenti részlet azonban nem Philinna, hanem egy gadarai aszszony nevéhez fűződik, akinek neve sajnos letört a papiruszról. A varázslat egy

19 Első kiadása: *Maas* (n. 18) p. 36.

20 A papiruszok fordításánál igyekeztem érzékeltetni a szövegek töredékességét. A [kapcsos zárójelek] jelzik, hogy a szöveg mely részei törtek le a papiruszról, így az azok közti szöveg csak kiegészítés. A <szögletes zárójelbe> tett szöveg nem is volt rajta a papiruszon, ám Koenen (n. 18) úttörő jelentőségű cikkében ezzel a kiegészítéssel tett kísérletet a varázslatok értelmezésére.

21 A papiruszon szereplő varázslatok bevezető soraihoz lásd: *Daniel, R. W.*: „A Note on the Philinna Papyrus (PGM XX 1–2)” *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 73 (1988) p. 306.

22 A névhez lásd: *Dickie, M. W.*: „The Identity of Philinna in the Philinna Papyrus” *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 100 (1994) pp. 119–122.

történetet mond el, amely egy beavatotról szól, akit tűzhalál fenyeget egy magas hegycsúcson, ám hét sötétszemű szűz eloltja a vad tüzet, ezzel tehát megmenti a beavatottat. Az ilyen mitikus történetet, amely analógiaként szolgál a mágia céljának eléréséhez, *historiolának*²³ nevezzük: ahogy a beavatott megmenekült a tűz okozta kínokból, ugyanúgy múljon el a beteg égő érzéssel járó betegsége. A Kr. u. 4. századi varázslat ugyanennek a *historiolának* némiképp módosult változatát alkalmazza orbánc és vörösség (vörhenyes kiütés), azaz szintén lázzal és égő érzéssel járó bőrbetegségek ellen.

A szóban forgó mítosz értelmezésére elsőként Ludwig Koenen²⁴ tett kísérletet, és az egyiptomi mitológiából ismert Hórosszal, Isis fiával azonosította az égő beavatottat. A gyermek Hóros ugyanis néhány egyiptomi nyelvű varázspapirusz²⁵ tanúsága szerint nem sokkal születése után tűzvészbe (vagy a forró sivatagba) kerül, és anyjáért, Isisért kiált segítségül, aki gyermeke segítségére siet, vizet hoz (egyes szövegek szerint saját testnedveit), és eloltja a Hórost fenyegető tüzet. Bár Koenen is tisztában volt azzal, hogy a PGM XX. 8. sorának elejéről kb. 8 betű hiányozhat, a hexameter kiegészítése érdekében úgy pótolta ki a hiányzó betűket, hogy a sor elejére beszűrt még két szót, amely nyilván nem állt ott: „[<A legfenségesebb> istennő fia,] a beavatott teljesen elég”. Ezzel a kiegészítéssel is próbálta igazolni álláspontját, mely szerint a misztériumokba beavatott (*mystodokos*) fiú nem más, mint Hóros, a legfenségesebb istennő, Isis gyermeke. Mindazonáltal Koenen egyiptomi mitológián alapuló magyarázata a *historiola* számos pontját nem tudta megnyugtatóan tisztázni, ideértve a minket különösképpen érdeklő hetes szám szerepét is.

Christopher Faraone azonban amellettt érvelt 1995-ben írt tanulmányában, hogy a Philinna-papiruszon szereplő *historiola* helyesebb úgy tekinteni, mint egy kis ablakra, amelyen át egy pillantást vethetünk a Földközi-tenger keleti medencéjének hatalmas nyelvi, néprajzi és elsősorban kulturális olvasztótégelyére, mert e történet nem csak egyiptomi és görög, de mezopotámiai és talán héber hatásokat is mutat.²⁶ Könnyen elképzelhető tehát, hogy a varázslat bevezetőjében olvasható szíriai eredetetés nem reklámcélokat szolgál,²⁷ hanem jelen formájában valóban Szíriából származik, amely kétségkívül részese volt e kultu-

23 A *historiolákhoz* ld. Frankfurter, D.: *Narrating Power: The Theory and Practice of the Magical Historiola in Ritual Spells*. In: *Ancient Magic and Ritual Power* (szerk. Meyer, M. & Mirecki, P.) Leiden–New York–Köln 1995, pp. 457–476.

24 Koenen (n. 18).

25 P. British Museum 10059 XIV.14–XV.2 (égés elleni varázslat, amelyben Isis a szájában és a lábai között hoz vizet az égő Hórosnak); P. Ebers LXIX. 6–8 (Isis egy nőt küld, hogy vizet vigyen égő gyermeke megmentésére a folyópartról).

26 Faraone (n. 18), különösen pp. 300–301.

27 Vö. *Maas* (n. 18), p. 38.

rális keveredésnek. Faraone a következő táblázatban ábrázolja e vegyes hagyományokból építkező historiola összetevőit.²⁸

	A beavatotról szóló rész	A hét szűzről szóló rész
Tartalom	Egyiptomi motívum	Mezopotámiai motívum
Költői forma	Sémi költészetre jellemző párhuzamos sorok	Görög hexameter

A beavatotról szóló rész (8–9. sor) Faraone szerint nem hexameteres, ezért Koenen kiegészítése a 8. sor elején nemcsak nem helytálló, de részint fölösleges is. Mind a két sorban ugyanaz az ige szerepel (*katēkauthē*), és jelentéstani szempontból a két sor párhuzamban áll, és erősítik egymást. Ez a költői eszköz a sémi költészet jellemzője, és szinte bármelyik héber zsoltárban megtalálható. A hét hajadon (11–14. sor) eredete azonban sokkal korábbra nyúlik vissza: Kr. e. II. évezredből származó óbabilóni gyógyító ráolvasásokban találkozunk először Anu (vagy Anun) isten hét (+) hét leányával, akik különféle kórságok gyógyításánál segítkeznek: „Kivel küldjem el a parancsot Anun hét (+) hét leányának? Fogják meg karneolból készült *egubbū*-edényüket, a *khulālu*-kőből készült korsót. Hozzanak tiszta tengervizet. Távolítsák el az árpát a fiatalember szeméről!”²⁹ Anu leányainak számát négy másik óbabilóni formula is ekképpen határozza meg, ezért helyesnek látszik az a feltevés, hogy a vízhordó edényekkel érkező hét szűz alakja a mezopotámiai hagyományt képviseli a historiában.

Bár Faraone igen meggyőzően és bőséges forrásanyagra támaszkodva érvel a mágikus formula egyes elemeinek különböző eredetét illetően, tanulmányában egy szót sem ejt arról, hogy a 10–11. sorban szereplő hét farkas, hét medve és hét oroszlán forrásait miképpen kell érteni. Felhívja azonban a figyelmet Hágár és Izmael bibliai történetére (Gen. 21.14–19.), amelyben Izmael (az egyiptomi mitológiában szereplő Hóroshoz hasonlóan) majdnem elpusztul a sivatagi forrásokban, ám az Úr angyala megnyitja Hágár szemét, és megmutja neki a forrást, amelyből megtöltve tömlőjét vizet ad fiának. Ezt a helyet Beérsebának, azaz Hét Forrásnak, vagy a Hét Forrásának nevezték.³⁰ Az a topikus történet, amelyben egy tűz, forrás vagy szárazság fenyegetésével szembenező, kiszolgáltatott helyzetben levő fiún (hét) forrás vize segít, megtalálható a Bibliában is.³¹

28 Faraone (n. 18) p. 332.

29 Farber, W.: „MANNAM LUSHPUR ANA ENKIDU: Some New Thoughts About an Old Motif” *Journal of Near Eastern Studies* 49 (1990) pp. 299–320, no. 2.2. Idézi: Faraone (n. 18) p. 305. A magyar fordítás Farber angol szövege alapján készült.

30 Faraone (n. 18) p. 312.

31 A történetnek azonban görög mitológiai párhuzamai vannak: a gyermek Dionysos csaknem elpusztul a Zeus villámától felcsapó tűzben, ekkor azonban folyamistennők vagy nimfák sietnek a segítségére. Az Oita-hegyen máglyára lépő Héraklés halálos kínjait számos vázakép tanúsága szerint vizet hozó asszonyok illetve a Hyasok (eső-nimfák) enyhítik. Ld. Faraone, C.: „Salvation and Female Heroics in the Parodos of Aristophanes’ *Lysistrata*.” *Journal of Hellenic Studies* 117 (1997) pp. 38–59.

Továbbra sem tudjuk azonban, hogy a háromszor hét vadállat forrásai mire vonatkoznak. Míg a hét szűz nyilvánvalóan a tűztől szenvedő beavatott (és az égő fájdalomtól gyötört beteg) kínjait enyhíti és gyógyítja, nem tudjuk, hogy a vadállatok segítő vagy ártó szándékkal szerepelnek a historiola korai és késői változatában. Korábban láttuk, hogy a hetes szám a gyógyító erővel jár együtt, ám bizonyos óbabilóni forrásokban a hét kétségkívül gonosz és ártó hatalmakkal párosul, miként az világosan kitűnik az alábbi, ékirásos agyagtáblára vésett versből is:

*„Hetén vannak, heten vannak,
A mélységben heten vannak,
A mennyben letelepedve heten vannak.
A mélység szegletében táplálták őket.
Se férfiak, sem pedig nők.
Pusztító forgószelek ők.
...
Gonoszak ők, gonoszak ők,
Hetén vannak, heten vannak,
Kétszer heten vannak.”³²*

Egy másik agyagtábla szövege által egyenként is megismerkedhetünk a fent említett hét démonnal: „A Hét közül az első a Déli Szél, a második kitátott pofájú sárkány, akivel senki sem szállhat szembe, a harmadik vérengző párdúc, amely gyermekeket rabol, a negyedik szörnyű óriáskígyó, az ötödik dühöngő bestia, a hatodik zabolátlan vadállat, a hetedik pedig gonosz szélvihar. Ők heten Anu, a király hírnökei.”³³ Anunak tehát nemcsak a gyógyító ráolvasásokból megismert kétszer hét leánya van, hanem rémisztő hírnökei is, szintén (kétszer) heten, akik közül ötöt vadállatként jellemez az iménti leírás. William Brashear feltételezése szerint e hét szörnyűséges démon tekinthető a keresztény gondolkodásban később igen meghatározóvá váló hét főbűn előfutárának is.³⁴

Akár így van, akár nem, az ősi mezopotámiai hagyományban mindenképpen fontos szerepet játszott a hetes szám, ez a szerep azonban gyógyító és rontó hatású egyaránt lehetett. Elképzelhető, hogy a gadarai szír asszony nevéhez fűződő historiolában a hetesek egy része (háromszor hét vadállat) e rontó óbabilóni hagyomány örököse, míg a hét hajadon a gyógyító hagyományt képviseli. A gyógyító mágikus papiruszról megismert historiola igen jól példázza a hellénisztikus és római kori Közel-Kelet kulturális összefüggésrendszerét, amelyben megfér egymás mellett az akkor már több mint ezer éves mezopotámiai tradíció, valamint az egyiptomi, héber és görög hagyomány.

32 Campbell Thompson, R.: *The Devils and Evil Spirits of Babylonia*. London 1903–1904, pp. 76–79. A két forrásrészlet magyar szövege Campbell Thompson angol fordítása alapján készült.

33 Campbell Thompson (n. 32) pp. 88–91.

34 Brashear, W. M.: *Wednesday's Child is Full of Woe, or: The Seven Deadly Sins and Some More Too! Another Apotelesmatikon: P.Med. inv. 71.58*. Bécs 1998.